

Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerini Bir Arada Düşünmek:

İstanbul ve Diyarbakır'da
Tarımsal Kùltür Mirasını
Geleceğe Nasıl Taşımalı?

Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerini Bir Arada Düşünmek:

İstanbul ve Diyarbakır'da Tarımsal Kültür Mirasını
Geleceğe Nasıl Taşımalı?

TEMMUZ 2026

Yayımlayan

Mekanda Adalet Derneği

Yazar

Sena Nur Gölcük

Editör

Bahar Bayhan

Tasarım

Duygu Dağ

Dizgi

Bahar Bayhan

Fotoğraflar

Onur Temel, Fatma İşmen, Sena Nur Gölcük

Proje Ekibi

Bahar Bayhan, Bediz Yılmaz, Kiraz Özdoğan, Nevin
Soyukaya, Onur Temel, Sena Nur Gölcük, Suna Kafadar

Proje İştirakçisi

Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği

Yönetim Yeri

Kemankeş Karamustafapaşa Mah. Halil Paşa Sok.
Ömer Abed Han 23/2 Kat:4 No:416 Karaköy
34425 Beyoğlu, İstanbul
mekandaadalet.org
info@mekandaadalet.org

*Bu raporun içeriği tamamen Mekanda Adalet
Derneği'nin sorumluluğundadır ve Avrupa
Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.*

Avrupa Birliği tarafından
finanslanılmaktadır

CultureCIVIC
Kültür Sanat
Destek Programı

İçindekiler

4	Giriş
8	Bostan Atölyeleri
9	MADatölye: Yedikule Bostanları
9	Hazırlık ve Katılımcılar
10	Atölyede Neler Oldu?
12	Değerlendirme
13	MADatölye: Hevsel Bahçeleri
13	Hazırlık ve Katılımcılar
14	Atölyede Neler Oldu?
16	Değerlendirme
17	Bir Arada Düşünmek
19	Bilginin Yaygınlaşması
22	Değerlendirme ve Öneriler:
	Kapanış Atölyesi
32	Tartışmaların Ortaklaştığı Noktalar
33	Değerlendirme
34	Sonuç Yerine

Giriş

Kentlerde küçük ölçekli, zanaatsal usullerle sürdürülen tarım pratikleri, çok katmanlı bir kültürel mirası sırtlar. Üretim bilgisinden ekolojik hafızanın aktarımına uzanan bir birikimi taşırlar içlerinde. Yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa, bir topluluktan bir başkasına aktarılan, bostancılık, biyolojik çeşitliliği besler ve yerel gıda teminini mümkün kılar. Yerel bilginin, müşterek emeğin ve toplumsal hafızanın somut, yaşayan karşılıklarını sunar.

Bu mirası ayırt eden unsurlardan biri, devredilme biçimi. Küçük ölçekli zanaatsal tarım bilgisi, müzeleştirilerek ya da uygulamadan koparılarak saklanamaz; ancak yerinde, üretimin içinde ve bostancılarla birlikte geleceğe taşınır. Tam da bu yüzden, bilginin korunmasını alanların ve üreticilerin korunmasından ayrı düşünemeyiz.

Oysa bu tarımsal miras, İkinci Dünya Savaşı sonrasında endüstriyel tarımın yaygınlaşması, yapılaşma ve soylulaştırmaya dayalı birikim politikaları yüzünden büyük ölçüde tahrip oldu. Son kalan bostan alanları ise marjinalleştirme yoluyla işleyen yok etme politikalarıyla karşı karşıya, varlıklarını zorlukla sürdürüyor. Ne var ki kentlerin kırılabilirliği arttıkça bu miras “geçmişe ait” bir unsur olmaktan çıkıyor, geleceğe dair bir dayanıklılık pratiğine dönüşüyor. İklim krizi, gıda egemenliğinin zayıflaması ve ekolojik bellek kaybı bugün derinleşirken, kent tarımı pratikleri bu krizlere çözüm geliştirmede yol gösteriyor.

İstanbul'da surların çevresindeki Yedikule Bostanları ile Diyarbakır surlarının hemen altında, Dicle'nin kıyısındaki Hevsel Bahçeleri arasında kilometrelerce mesafe var. Ama farklı coğrafyalarda olmaları, benzer bir tarihsel sürekliliği ve kırılğanlığı paylaşmadıkları anlamına gelmiyor. İkisi de tarımla kentin kopamaz bağının, yüzyıllara yayılan kültür mirası hafızasının son kalan neferleri gibi; surların dibinde birer tarımsal vaha olarak yaşıyorlar. Dahası ortak bir kaderi de paylaşıyorlar: yapılaşma baskısı, mülkiyet ve gelecek belirsizlikleri ve üretim bilgisinin marjinalleştirilmesi. Ne mutlu ki her iki alan da toplumsal hareketlerin, bostancıların ve sivil toplum kuruluşlarının mücadelesiyle ayakta kalmaya çalışıyor.

Mekanda Adalet Derneği'nin (MAD) Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği (DKVD) iştirakiyle yürüttüğü Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerini Bir Arada Düşünmek: İstanbul ve Diyarbakır'da Tarımsal Kültür Mirasını Geleceğe Nasıl Taşımalı? başlıklı proje de bu mücadelelerin bir parçası olma niyeti taşıyor. Proje, bu iki coğrafyadaki birikimi yan yana getirerek — Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçelerini birlikte düşünerek — ortak sorunlar karşısında karşılıklı öğrenme, deneyim aktarımı ve dayanışma zemini kurmayı hedefledi. İki farklı kentte süren bu tarım pratiklerini birlikte düşünmek; marjinalleştirmeye karşı ekolojik ilişkilerin ve tarım bilgisinin görünürlüğünü mümkün kılan, çözüm önerilerini birlikte geliştirmeye alan açan bir ortam yaratma çabası. Bu çabanın somutlandığı temel araç da raporun ilerleyen bölümünde anlatacağımız “bostan atölyeleri” oldu.

Proje, iki derneğin kendi alanındaki birikimine yaslanıyor. Mekanda Adalet Derneği, kent tarımı ve gıda üzerine yürüttüğü çalışmaların açtığı yoldan besleniyor: süreli yayını beyond.istanbul'un “Mekânda Adalet ve Kent Tarımı” ile “Mekânda Adalet ve Gıda” sayıları ve “Mega Kentin Mini Çiftçileri” gibi projeler, kentte üretimi yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil; gıda adaleti, müşterekler ve katılımcı üretim bağlamında yeniden düşünmeye açtı. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği ise 2015'te Diyarbakır Suriçi'nde yaşanan çatışmaların ve sonrasında süregelen kentkırım uygulamalarının Dünya Mirası Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı'nda yarattığı tahribatı ve çarpan etkilerini düzenli olarak izleyip raporluyor. Hazırladığı raporları yerel kurumların yanı sıra UNESCO Dünya Miras Merkezi, ICOMOS ve World Heritage Watch (WHW) gibi uluslararası kuruluşlara sunarak, binlerce yıllık bu tarım alanının sistematik tahribatına karşı kentteki sivil toplum örgütleriyle birlikte mücadele ediyor.

Bu proje, iki derneğin birikimini iki kent arasında doğrudan bir ilişki kurarak bir adım ileri taşımayı amaçladı; saha deneyimlerini karşılaştırmalı bir çerçevede buluşturalarak ortak bir öğrenme süreci tasarladı.

Bu rapor, CultureCIVIC Kültür Sanat Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği tarafından desteklenen, Mekanda Adalet Derneği'nin (MAD) Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği (DKVD) işbirliğiyle yürüttüğü “Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerini Bir Arada Düşünmek: İstanbul ve Diyarbakır'da Tarımsal Kültür Mirasını Geleceğe Nasıl Taşımalı?” başlıklı projenin araştırma, saha çalışması ve atölye süreçlerini bir araya getiriyor. Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri arasında kurulan öğrenme hattını, proje boyunca geliştirilen yöntemi, elde edilen bulguları ve katılımcılarla birlikte üretilen değerlendirme ve önerileri paylaşmayı amaçlıyor.

Yedikule Bostanları
Fotograf: Fatma İşmen

Bostan Atölyeleri

Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerinde gerçekleştirilen bostan atölyeleri bilginin yukarıdan aşağıya, tek yönlü aktarıldığı hiyerarşik öğrenme modellerinin ötesine geçme çabası oldu. Atölyelerle çiftçinin, gencin, araştırmacının, aktivistin yan yana durduğu; katılımcıların hem öğrenen hem aktaran olduğu yatay bir zemin kurulmaya çalışıldı. Burada bostancı bilgisi “incelenecek” bir nesne değil; sözü, emeği ve deneyimiyle masanın eşit bir tarafıydı. Yedikule ve Hevsel’i birlikte düşünme amacı, İki alanı yan yana koymak, onları kıyaslamak ya da birini diğerine örnek göstermek değil; farklı coğrafyalarda süren benzer mücadeleleri ortak bir geleceğe bağlama çabası. Atölyeler, bu bağı kuran araç oldu: her iki kentte de katılımcılar sahada gözlemleyen, belgeleyen, soru soran ve birlikte üreten bir rol üstlendi.

MADATÖLYE: YEDİKULE BOSTANLARI

Hazırlık ve Katılımcılar

MADatölye: Yedikule Bostanları’nın hazırlık süreci, çevrimiçi hazırlık toplantıları ve saha ziyaretlerinden oluşan iki aşamalı bir çalışma olarak yürütüldü. Toplantılarda atölye yalnızca iki günlük bir etkinlik olarak değil, Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri arasında kurulmak istenen ortak öğrenme hattının ilk adımı olarak ele alındı; içerik çerçevesi, davet edilecek uzmanlar, saha yürüyüşlerinin kapsamı ve bostancılarla kurulacak ilişkinin niteliği üzerine çalışıldı.

Atölye programının temel odakları; Yedikule Bostanlarının tarihsel arka planı, koruma ve kültürel miras ilişkisi, bostancılık faaliyeti, somut olmayan kültürel miras ve zanaat pratikleri ile bostan alanlarında yürüyüş ve saha gözlemleri olarak belirlendi. Program oluşturulurken, projenin ikinci ayağında gerçekleştirilecek Hevsel Bahçeleri atölyesiyle kurulabilecek ortak temalar da (tarih, üretim, ekoloji, kültürel miras) gözetildi.

Atölye kapsamında tarihsel arka plan ve yürüyüş rotası için Ayhan Han, İstanbul’un bitki çeşitliliği için Ünal Akkemik, sur-bostan ilişkisi ve Yedikule’nin Bizans döneminden günümüze uzanan katmanlı tarihi için Alessandra Ricci, kent mücadelesi ve müdahil arkeoloji için Yiğit Ozar, bostan mücadelesinde bilgiye erişim hakkı ve süreç takibi için İnanç Kıran, bostancılık uygulamaları ve üretim pratikleri için Bediz Yılmaz; bostancılar Recep Kayan, Sevdâ Kayan, Dursun Kaplan ve Kezban Kaplan ile birlikte çalışıldı.

12 Kasım 2025'te Yedikule Bostanlarında atölye öncesi saha ziyaretleri gerçekleştirildi; yürüyüş rotaları gözden geçirildi, atölyenin gerçekleştirileceği iki bostan belirlendi, öğle yemeği ve uygulama noktaları bostancılarla birlikte planlandı.

Atölye katılımcıları açık çağrı yoluyla belirlendi. Açık çağrı, mekandaadalet.org web-sitesi ile MAD ve DKVD'nin sosyal medya hesapları üzerinden duyuruldu; başvurular çevrimiçi bir formla toplandı ve yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, motivasyon ile iki günlük programa tam zamanlı katılım durumu soruldu. Toplam 104 başvuru alındı. Gelen başvuru sayısı öngörülen katılımcı sayısının beş katından fazla oldu. Başvuru süresi sona erdikten sonra da ek talepler gelmeye devam etti. Bu yoğun ilgi, kent tarımı ve mekânsal adalet konularının yanı sıra Yedikule Bostanları etrafındaki uzun soluklu koruma mücadelesinin farklı çevrelerde karşılık bulduğunu gösterdi.

Katılımcıların belirlenmesinde motivasyon, yürütülen çalışmalar, disiplin çeşitliliği, yaş grubu temsili, tam zamanlı katılım imkânı birlikte değerlendirildi ve atölyenin toplumsal cinsiyet eşitliğini yansıtmasına dikkat edildi. Açık çağrıdan 15, davet yoluyla 5 olmak üzere toplam 20 katılımcı belirlendi. Başvuru metinlerinde motivasyonlar kent tarımı, ekoloji, gıda adaleti, müşterekler, kültürel miras ve Yedikule Bostanlarının korunması başlıklarında yoğunlaştı; katılımcılar bostancılarla doğrudan temas kurmayı ve yerinde öğrenmeyi öne çıkardı. Bu motivasyon iki gün boyunca yürütülen tartışmaların niteliğine doğrudan yansdı.

Atölyede neler oldu?

Program, katılımcıların uzun sunumları dinleyen bir izleyici kitlesi olarak kalmaması ilkesiyle kurgulandı: yürüyüş, saha gözlemi, uzman anlatısı, bostancı deneyimi ve uygulamalı üretim pratiğine tanıklık birbirini tamamlayan bir akış içinde ilerledi. Yedikule Bostanlarının hayvanlarla ilişkisi, ayazmalar gibi kuyu-dışı su varlıkları ve bostanların pazar ağıyla ilişkisi, zaman kısıtı ve konuya uygun uzmana ulaşamaması nedeniyle programa dahil edilemedi; bu başlıklar ileriki çalışmalar için not edildi.

İlk gün Yedikulekapı'da tanışma ve program tanıtımıyla başladı. Dr. Ayhan Han rehberliğinde İsmail Paşa Bostanına yürünerek surların tarihsel gelişimi ve bostanlarla kurduğu ilişki ele alındı; ardından Belgradkapı Panagia Kilisesi Bostanına geçilerek son kalan kilise bostanının tarihi ve maruz kaldığı imar baskısı konuşuldu. Öğle yemeği Sevda ve Recep Kayan'ın bostanında, bostan ürünleriyle birlikte hazırlandı; ardından Takuhi

MADAtölye: Yedikule Bostanları
Fotograf: Fatma İşmen

Tovmasyan'ın “Sofranız Şen Olsun” kitabından “Yedikule Marulu” pasajının okunmasıyla olsun yedikule marulu kısmıyla Yedikule Bostanlarının kent belleğindeki ve kamuoyundaki temsili tartışıldı. Öğleden sonra Prof. Dr. Ünal Akkemik İstanbul'un bitki çeşitliliği ve kentsel ekolojisi üzerine bir sunum yaptı. İlk atölye günü, Bediz Yılmaz, Sevdâ ve Recep Kayan'ın geleneksel sulama yöntemi olan maşula¹ tekniğini göstermesiyle tamamlandı.

İkinci gün, surların dışındaki hendekler ve peribolos hattında bir yürüyüşle başladı. Alessandra Ricci, Bizans döneminden günümüze surlar ile bostanlar arasındaki tarihsel ilişkiyi alanda anlattı; ardından Belgradkapı-Silivrikapı arasındaki Kezban ve Dursun Kaplan'ın bostanına geçilerek Yedikule Bostancılar Derneği'nin çalışmaları konuşuldu. Yiğit Ozar geleneksel miras koruma yaklaşımının karşısında daha kapsayıcı bir koruma anlayışının nasıl geliştirilebileceği üzerine, İnanç Kıran ise Kiraz Özdoğan moderasyonunda bilgiye erişim hakkı ve bostan mücadelesinde hukuki süreç takibi üzerine konuş-

1- Maşula tekniği, bostanın küçük dikdörtgen tavalara ayrılıp suyun bu bölmelere kontrollü verilmesiyle yapılan geleneksel ekim-sulama yöntemidir. Bu yöntemle su boşuna akmaz ve kontrollü bir sulama yapılır. Yedikule Bostanlarında kullanılan bu yöntem yalnızca bir sulama tekniği değil aynı zamanda bostancıların kuşaktan kuşağa aktardığı geleneksel ve özgün bir tarım pratiğidir.

tu. Atölye, Kezban Kaplan ile gerçekleştirilen pazı toplama ve demet yapma uygulamasının ardından katılımcıların değerlendirme çemberiyle sona erdi.

Atölye programı kapsamındaki yürüyüş rotası, sur içi ve sur dışını birlikte okuyacak şekilde kurgulandı; ancak Belgradkapı-Silivrikapı hattındaki bostan dokusunun tamamını kapsayan bir yürüyüş bu iki günde gerçekleştirilemedi. Bu alanların bütünlüklü değerlendirilebilmesi için daha uzun soluklu bir saha çalışmasına ihtiyaç olduğu görüldü.

Değerlendirme

Atölye sonrasında katılımcılarla paylaşılan değerlendirme anketine gelen açık uçlu yanıtlarda en sık vurgulanan deneyimler bostanlarda zaman geçirmek, üreticilerle doğrudan temas kurmak ve konuyu tarihsel-ekolojik-politik boyutlarıyla bir arada ele alabilmektir. Açık alanda yapılan yürüyüşlerde sesin her noktaya eşit ulaşmaması gibi teknik geri bildirimler de sonraki atölyelerin planlanmasında dikkate alınmak üzere not edildi.

Atölyenin etkisi iki günle sınırlı kalmadı: atölye sonrasında İsmail Paşa Bostanı'na ilişkin yeni bir proje için koruma kurulundan izin alındığı bilgisi kamuoyuyla paylaşıldı; Yedikule Bostanları Koruma Girişimi'nin düzenlediği toplantıya katılımcıların bir bölümü katıldı, bazıları koruma sürecinde aktif sorumluluk üstlenmeye devam etti. Bu durum, atölyenin bilgi paylaşımının ötesinde katılımcılar ile koruma mücadelesi arasında süreklilik kuran bir etkileşim alanı yarattığını gösterdi ve Hevsel Bahçeleri'nde gerçekleştirilecek ikinci atölyenin içerik ve yönteminin şekillenmesinde önemli bir referans oluşturdu.

Atölyenin sosyo-kültürel tarih ve mücadele tarihi eksenini güçlüydü; göçmen emeği ve mülkiyet meseleleri de bu çerçevede yeterince ele alınabildi. Alessandra Ricci'nin sur hattı boyunca yürüyerek, arkeolojik katmanlarla bostanlar arasındaki ilişkiyi etkileşimli bir pedagojik yaklaşımla anlatması, atölyenin katılımcılar tarafından en çok beğenilen bölümlerinden biri oldu. Ünal Akkemik'in İstanbul'un biyoçeşitliliğine dair paylaştığı bilgiler — bir mega kentin hâlâ zengin bir biyolojik çeşitliliğe ev sahipliği yapabildiği — katılımcılar için harekete geçirici bir bilgi olarak öne çıktı. Yiğit Ozar ile İnanç Kıran'ın birlikte ele aldığı oturum, mücadele pratiği, bilgiye erişim hakkı ve kurumlarla ilişki boyutlarını bir arada açan güçlü bir bölüm oldu.

MADATÖLYE: HEVSEL BAHÇELERİ

Hazırlık ve Katılımcılar

MADatölye: Hevsel Bahçeleri'nin hazırlık süreci, ekip toplantılarıyla başlayan ve ön araştırma saha çalışmasıyla devam eden çok aşamalı bir çalışma olarak yürütüldü. Toplantılarda ön araştırmanın kapsamı, görüşülecek kişi ve kurumlar, saha çalışmasının yöntemi ve atölyede ele alınacak temel başlıklar birlikte değerlendirildi; amaç, Hevsel Bahçelerini yalnızca literatür üzerinden değil, alanda yaşayan, üreten ve çalışan kişilerle birlikte anlamaya dayalı bir hazırlık süreci yürütmektir.

16-18 Ekim 2025 tarihlerinde Diyarbakır'da ön araştırma saha çalışması gerçekleştirildi: üretim alanları, su kaynakları, gündelik kullanım pratikleri ve bahçelerin Dicle Vadisi ile ilişkisi yerinde gözlemlendi; atölye güzergâhı değerlendirildi, üreticilerle yeniden bir araya gelinebilecek alanlar belirlendi. Bu süreçte farklı alanlardan toplam 12 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapıldı. Görüşülen kişiler arasında iki akademisyen, bir sanatçı/aktivist, beş çiftçi, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ile İlçe Müdürlüğü'nden birer temsilci ve Ziraat Mühendisleri Odası'ndan iki temsilci yer aldı. Çiftçilerle yapılan görüşmeler ise Hevsel'in gündelik üretim ve kullanım pratiklerini daha yakından anlayabilmek için farklı mekânlarda gerçekleştirildi. İki çiftçiyle doğrudan Hevsel Bahçeleri'nde, üretim sırasında; iki çiftçiyle ürünlerini sattıkları yerel pazarda; bir çiftçiyle ise Hevsel'in önemli su kaynaklarından biri olan Anzele çevresinde görüşüldü. Böylece

Hevsel Bahçeleri ön araştırma
Fotograf: Sena Nur Gölcük

Hevsel Bahçeleri ön araştırma
Fotograf: Sena Nur Gölcük

yalnızca üretim değil, dağıtım ve pazarlama ilişkileri de değerlendirildi. Ekoloji, tarımsal üretim, su sistemleri, kültürel miras ve gündelik yaşam pratikleri, bu bulgular doğrultusunda atölye programının başlıkları olarak belirlendi.

Program hazırlanırken bu başlıklar için alanında çalışan ve Diyarbakır'da bulunan, yerel bilgiye hakim uzman isimlerle ilerlenmesine karar verildi: Diyarbakır'ın coğrafi ve jeomorfolojik bağlamı için Prof. Dr. Sabri Karadoğan, Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri'nin florası için Selçuk Ertekin, fauna çeşitliliği için Murat Biricik, üretim pratiklerini anlamak ve çiftçilerin deneyimlerini dinlemek için çiftçiler Arif Sezgin ve Arif Akkaya, tarımsal üretimin mevcut durumu ile toprak-su yapısı için Süleyman Kızıl, su yönetimi ile değirmen ve dink yapıları için Birgül Açıkıldız; ile birlikte çalışılması, güncel sorunlara ilişkin değerlendirme oturumunun Ferit Kahraman, Arif Akkaya ve Nevin Soyukaya moderasyonunda yürütülmesi, kapanışta Dilan Kaya Taşdelen ve Gizem Kıyğı ev sahipliğinde "Dicle'nin İzinde: Kültürel ve Ekolojik Hatırlamalar" sergisinin ziyaret edilmesi planlandı.

Atölye katılımcıları açık çağrı yoluyla belirlendi. Açık çağrı, MADatölye: Yedikule Bostanları'nda olduğu gibi mekandaadalet.org web sitesi ile MAD ve DKVD'nin sosyal medya hesapları üzerinden, aynı başvuru formuyla duyuruldu. MADatölye: Hevsel Bahçeleri için toplam 50 başvuru alındı. Başvurular Diyarbakır'la sınırlı kalmadı. İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Malatya, Mardin, Bingöl ve Adıyaman başta olmak üzere farklı kentlerden de ilgi geldi; bu da atölyeyi iki kentle sınırlı kalmayan, daha geniş ölçekli bir öğrenme ortamına dönüştürdü.

Katılımcıların belirlenmesinde motivasyon, yürütülen çalışmalar, disiplin çeşitliliği, yaş grubu temsili ve tam zamanlı katılım imkânı birlikte değerlendirildi, atölyenin toplumsal cinsiyet eşitliğini yansıtmaya da dikkat edildi. Değerlendirme sonunda Açık çağrıdan 15, davet yoluyla 5 olmak üzere toplam 20 katılımcı belirlendi. Farklı şehirlerden gelen bu geniş katılım, ekoloji, kültürel miras, tarım, planlama, hukuk ve sanat alanlarını bir araya getiren disiplinlerarası bir grup oluşturulmasını sağladı.

Atölyede neler oldu?

Atölye tarihlerindeki yağışlı hava koşulları ve bahçelerde sunuma uygun fiziksel bir ortamın bulunmaması nedeniyle uzman sunumları Diyarbakır Gastro İnovasyon Merkezi'nde (KEYMA Kadın Kooperatifi) gerçekleştirildi. Bu yalnızca pratik bir çözüm değildi:

Hevsel Bahçeleri'nden temin edilen ürünleri kullanan ve kadın emeğini destekleyen KEYMA, atölyenin içerdiği üretim, dayanışma ve yerel ekonomi ilişkileriyle doğrudan bağ kuran bir mekân sundu; kooperatifin kurucularından birinin katılımcılar arasında yer alması tartışmaları mekânın kendi deneyimiyle de zenginleştirdi.

İlk gün MAD ve DKVD'nin tanışma ve program tanıtımıyla başladı. Prof. Dr. Sabri Karadoğan, “Diyarbakır Kentinin Sit ve Sitüasyonu, Yerleşmeyi Etkileyen Doğal Faktörler, Dicle Nehri ve Vadisi, Yerleşme-Doğal Çevre Paternleri İlişkisi” başlıklı sunumuyla Hevsel'in coğrafi ve jeomorfolojik bağlamını aktardı; Selçuk Ertekin, Dicle Vadisi'nde 300'ün üzerinde bitki türünün bulunduğunu; bu zenginliğin bugün tüketilen buğday, arpa, mercimek ve nohut gibi tarım ürünlerinin yabani akrabalarını da içerdiğini, dolayısıyla vadinin önemli bir gen kaynağı niteliği taşıdığını anlattı. Murat Biricik ise vadinin kuş, balık ve memeli çeşitliliğine dikkat çekerek, özellikle nesli tehlike altındaki Fırat Kaplumbağası'nın (*Rafetus euphraticus*) yaşam alanı olması nedeniyle Hevsel ve Dicle Vadisi'nin ekolojik açıdan taşıdığı önemi vurguladı. Öğleden sonra İçkale Fetih Kapısı'ndan başlayan, surlar boyunca Hevsel Bahçeleri ile Dicle Vadisi'ni bütüncül izleyen bir güzergâhla Keçi Burcu'na, oradan patika yolla Hevsel Bahçelerine inilerek saha yürüyüşü gerçekleştirildi. Bediz Yılmaz moderasyonunda çiftçiler Arif Sezgin ve Arif Akkaya kendi tarım deneyimlerini aktararak Hevsel ve Yedikule bostanlarındaki üretim tekniklerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirdi.

İkinci gün Süleyman Kızıl'ın Hevsel'de tarımsal üretimin mevcut durumu, ürün çeşitliliği ile toprak-su yapısına dair kapsamlı sunumuyla başladı; Birgül Açıkıldız su yönetimi, su ağı ile değirmen ve dink yapıları üzerinden bölgenin tarihsel su sistemlerini ele aldı.

Ardından yine İçkale Fetih Kapısı'ndan başlayan, bu kez Birgöl Aıkıyıldız rehberliğinde sur dibinden Hevsel ve Dicle Vadisi'ni bütöl gören bir güzergâhla saha yürüyüşü yapıldı; rota boyunca tarihi değirmenler ve hevsel sulama sistemiyle ilişkileri yerinde anlatılarak Keçi Burcu altındaki tarihi değirmen, eltik fabrikası ve su kanalları görüldü. Günün son bölümünde Nevin Soyukaya'nın moderasyonunu üstlendiğı oturumda Ferit Kahraman ve Arif Akkaya ve Hevsel'in güncel sorunları, riskleri ve geleceğini değerdendirirdi. Program, Dilan Kaya Taşdelen ve Gizem Kıyğı ev sahipliğinde Cemilpaşa Konağı Kent Müzesi'nde gerçekleştirilen “Dicle'nin İzinde: Kültürel ve Ekolojik Hatırlamalar” sergi ziyaretiyle sona erdi.

Değerlendirme

Atölye sonrasında paylaşılan değerlendirme anketine gelen açık uçlu yanıtlarda en çok vurgulanan deneyimler Dicle Vadisi'nde birlikte yürümek, Hevsel Bahçeleri'nde zaman geçirmek, üretim süreçlerini yerinde gözlemlemek ve alanı ekolojik-tarihsel-toplumsal boyutlarıyla bir arada ele almaktı. Flora-fauna anlatıları, değirmenler ve su yönetim sistemlerinin yerinde incelenmesi ile üreticilerle kurulan doğrudan temas öğrenme sürecini derinleştiren unsurlar olarak öne ıktı. Katılımcı önerileri arasında tartışma oturumlarına daha fazla zaman ayrılması ve saha yürüyüşlerinin belirli duraklar etrafında daha yapılandırılmış ilerlemesi yer aldı. Bu geri bildirimler sonraki atölyelerin planlanmasında yol gösterici olarak not edildi.

Sabri Karadoğan'ın Diyarbakır'ın jeolojik oluşumu ile şehrin ve hinterlandının su sistemi arasındaki ilişkiyi anlattığı sunum, atölyenin kavramsal çerçevesini güçlü biçimde kurdu. Birgöl Aıkıyıldız'ın Hevsel'e ve Diyarbakır'a özgü değirmen-dink ağını doğrudan alanda göstermesi, atölyenin en güçlü bölümlerinden biriydi. Bediz Yılmaz'ın moderasyonu ve soru-cevap oturumlarındaki müdahaleleri tartışmaları zenginleştirdi. Kapanışta gerçekleştirilen değerlendirme oturumu, Hevsel'in güncel sorunlarını, kurumlarla ilişkileri ve mücadele hatlarını kapsamlı biçimde ele aldı. KEYMA Kadın Kooperatifi ve Cemilpaşa Konağı Kent Müzesi, Hevsel ile doğrudan ilişki kuran güçlü mekânlar oldu; Nevin Soyukaya'nın Cemilpaşa Konağı'nı bu bağlama oturtan anlatımı öğrenme deneyimini zenginleştirdi.

Genel olarak değerlendirildiğinde, atölyelerde izlenen yaklaşım Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri arasında doğrudan bir karşılaştırma yapmayı değil; iki alanın kendi özgünlüklerini koruyarak ortak meseleler etrafında birlikte düşünölmesini mümkün

kılan bir öğrenme zemini oluşturdu. Saha araştırmaları, atölyeler, üreticilerle kurulan ilişkiler ve disiplinlerarası tartışmalar sayesinde “bir arada düşünmek” fikri yalnızca projenin başlığında kalan bir önerme olmaktan çıktı; uygulama sürecinde deneyimlenen ve farklı aktörler tarafından birlikte şekillendirilen bir çalışma biçimine dönüştü.

BİR ARADA DÜŞÜNMEK

Proje boyunca gerçekleştirilen saha araştırmaları, atölyeler ve ekip değerlendirmeleri birlikte ele alındığında, Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri’nin birbirine benzetilmesi gereken iki alan değil; farklı tarihsel, ekolojik ve toplumsal bağlamlara sahip olmalarına rağmen ortak meseleler etrafında birlikte düşünülebilecek iki tarımsal kültür mirası olduğu daha görünür hâle geldi.

Her iki atölyede de alanların çok katmanlı, iç içe geçmiş yapısı katılımcılara aktarılabildi. Katılımcılar bostanları yalnızca üretim yapılan alanlar olarak değil; tarih, ekoloji, kültürel miras, gündelik yaşam, emek, su sistemleri ve kent politikalarının kesiştiği yaşayan peyzajlar olarak değerlendirme fırsatı buldu. Program boyunca yer alan sunumlar birbiriyle konuşan, birbirine eklemlenen bir kurgu içinde ilerledi.

İki atölye de, her iki kentin kendine özgü öncelikleri ve sorunlarını görünür kıldı. Yedikule Bostanlarında mülkiyet, koruma politikaları ve kentleşme baskısı daha belirgin biçimde öne çıkarken; Hevsel Bahçeleri’nde su sistemi, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, ekolojik çeşitlilik ve üreticilerin güncel sorunları daha güçlü biçimde tartışıldı. Bu fark kısmen iki alanın kendi bağlamından, kısmen de zaman kısıtından kaynaklandı: Yedikule’de sınırlı ele alınabilen flora ve fauna başlıkları, Hevsel’de çok daha kapsamlı biçimde tartışılabilirdi. Buna karşın her iki alanda da bu alanları tehdit eden kurumsal süreçler, bostancılık bilgisinin korunması, üretimin devamlılığı ve kültürel mirasın geleceği ortak tartışma başlıkları olarak öne çıktı.

Atölyeler, yalnızca katılımcılar açısından değil, programa katkı sunan uzmanlar ve üreticiler açısından da karşılıklı öğrenme ortamı oluşturdu. Farklı disiplinlerden gelen konuşmacılar programın tamamına katılarak birbirlerinin sunumlarını dinledi, ortak tartışmalara dahil oldu ve kendi çalışma alanlarını farklı perspektiflerden değerlendirme fırsatı buldu; bu durum konuşmacılar için de tatmin edici bir deneyim oldu. Diyarbakır’da program, şehrin farklı kesimlerinden gelen bir ilgi ve destekle karşılaştı.

Özellikle Diyarbakır'da yerel kurumlar, akademisyenler, üreticiler ve sivil toplum temsilcileri arasında kurulan işbirliği, atölyenin kentle bütünleşen bir yapıda ilerlemesini sağladı; yerel aktörlerin programa gösterdiği ilgi ve sahiplenme, projenin Diyarbakır ayağını güçlendirdi. Yedikule'de ise uzun yıllardır süren koruma mücadelesi ve bu mücadele etrafında oluşan bilgi birikimi, atölyenin temel dayanaklarından biri oldu.

Bilginin Yaygınlaşması

Proje kapsamında yürütülen çalışmaların önemli bir ayağını, Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerine ilişkin bilgi ve deneyimin daha geniş kitlelerle paylaşılması oluşturdu. Bu doğrultuda, proje boyunca yürütülen araştırmalar, saha çalışmaları ve atölyelerden beslenen yazılı ve görsel içerikler üretildi.

beyond.istanbul web sitesinde yayımlanan yazılar Yedikule ve Hevsel'in kültürel mirası, tarımsal üretim pratikleri, kent hakkı mücadeleleri ve atölye süreçlerine ilişkin farklı bakış açılarını bir araya getirerek proje kapsamında

üretilen bilginin kamuyla paylaşılmasına katkı sundu. MADatölye: Yedikule Bostanları kapsamında Yiğit Ozar'ın katkısı [Yedikule Bostanları, Müdahil Arkeoloji ve Kent Mücadelesi](#) başlığında bir yazı olarak; Kiraz Özdoğan'ın İnanç Kıran ile gerçekleştirdiği söyleşi [Görünmeyen Emek: Bostan Mücadelesinde Bilgiye Erişim Hakkı ve Başyuru Takibi](#) başlıklı bir yazı olarak yayınlandı. Atölye katılımcılarından Nupelda Çelik'in Hevsel'in flora ve faunasını anlattığı yazısına eşlik eden çizimleri [Hevsel'in Anlatacakları Var](#) başlıklı bir içeriğe dönüştü Atölye katılımcılarından Fatma İşmen ise her iki atölyeyi bir arada değerlendirdiği izlenim yazısı [Yedikule ve Hevsel'den Atölye İzlenimleri](#) başlığıyla yayınlandı.

Görsel içerik üretiminde ise video bir araç olarak kullanıldı. Onur Temel'in üretimini gerçekleştirdiği videolardan [Hevsel Bahçeleri](#) başlıklı video, Hevsel'in yalnızca bir tarım alanı değil; biyolojik çeşitliliği, üretim kültürü, toplumsal hafızası ve Dicle Vadisi ile kurduğu ekolojik ilişkiyle çok katmanlı bir kültürel peyzaj olduğunu görünür kıldı. Üreticilerin deneyimlerini akademisyen ve uzman görüşleriyle bir araya getirerek Hevsel'in karşı karşıya olduğu çevresel ve yapısal sorunları da kayıt altına aldı.

[Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçelerini Birlikte Düşünmek](#) başlıklı video arkeolog Nevin Soyukaya ile akademisyen Asu Aksoy'un Yedikule'deki yürüyüşü ve sohbetini ekrana yansıtıyor;; iki önemli tarımsal kültür mirası olan İstanbul'da Yedikule Bostanları

ile Diyarbakır'da Hevsel Bahçeleri'nin özgün tarihini, güncel koşullarını ve bunlar arasındaki ilişkiyi keşfetmeye davet ediyor. Bu video iki üretim alanını tarihsel süreklilik, kültürel miras, ekoloji ve katılımcı koruma perspektifinden birlikte ele aldı. Yedikule ve Hevsel'in farklı kentlerde yer alsalar da benzer sorunlar ve ortak değerler etrafında buluştuğunu ortaya koyarken, bu alanların yalnızca korunacak miras alanları değil, yaşamaya ve üretmeye devam eden müşterekler olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurguladı.

Projenin bir diğer video üretimi olan [Bostancıların Sesi](#) başlıklı video ise doğrudan üreticilerin tanıklıklarına odaklandı. Bostancılar değişen üretim koşullarını, iklim krizi ve su yönetiminin etkilerini, artan üretim maliyetlerini, kuşaklar arası bilgi aktarımındaki kırılmaları ve üretimi sürdürme çabalarını kendi deneyimleri üzerinden anlattılar. Böylece proje, Yedikule ve Hevsel'e ilişkin tartışmaları yalnızca uzman görüşleriyle değil, bu alanlarda yaşamını ve üretimini sürdüren bostancıların bilgisi ve hafızasıyla birlikte görünür kılmayı hedefledi.

Değerlendirme
ve Öneriler:

Kapanış Atölyesi

Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçeleri'nde yürütülen saha araştırmaları ve iki atölye tamamlandığında elimizde yalnızca iki farklı kent tarımı alanına ilişkin gözlemler değil, bu alanların birbirini görünür kıldığı ortak sorular da vardı. Proje boyunca yapılan ön araştırmalar, üreticilerle görüşmeler, uzman sunumları ve saha deneyimleri, her iki alanın da yalnızca kendi bağlamı içinde değil, birlikte düşünüldüğünde yeni tartışmalar açabildiğini gösterdi. Bu nedenle proje, saha çalışmalarının ardından çevrimiçi bir kapanış atölyesiyle tamamlandı. Amaç, proje boyunca biriken bilgiyi yeniden ortak bir tartışma zemini üzerine taşımak, iki şehirdeki atölye katılımcılarını bir araya getirmek ve bundan sonrası için birlikte düşünmeye devam etmektir.

20 Mayıs Çarşamba akşamı düzenlenen kapanış atölyesine Yedikule ve Hevsel saha atölyelerinin katılımcılarının yanı sıra akademisyenler, araştırmacılar, üreticiler, yerel yönetim temsilcileri, sivil toplum çalışanları ve kültürel miras alanında çalışan uzmanlar katıldı.

Katılımcılar davet usulüyle bir araya geldi. Etkinlik, projeye ve Yedikule ile Hevsel'in özgün koşullarına ilişkin bilgi aktarımının ardından farklı başlıklarda ortak çalışma oturumları şeklinde kurgulandı. Etkinlik öncesinde davetli katılımcılar ilgi alanlarına göre dört çalışma grubuna ayrıldı ve tartışma oturumlarına ilişkin bilgi notları ve yönlendirici sorular mail yoluyla iletilti.

Etkinlik Bahar Bayhan ve Sena Nur Gölcük'ün proje sürecini aktaran sunumuyla başladı. Ardından Suna Kafadar ve Nevin Soyukaya, Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri'nde gerçekleştirilen saha çalışmalarının ortak değerlendirmesini paylaşarak iki alan arasında ortaya çıkan benzerlikleri, ayrışan noktaları ve proje boyunca öne çıkan tartışma başlıklarını katılımcılarla birlikte yeniden ele aldı.

Birlikte çalışma oturumları Koruma ve Yönetim Modelleri, Üretim İlişkileri, Örgütlenme ve Kadın Emeği, Ekolojik Dönüşüm, Gıda ve Kentsel Dayanıklılık ile Kuşaklar Arası Bilgi Aktarımı başlıklarında yürütüldü. Grup çalışmaları ortak öneriler geliştirmeye odaklanan üretken bir tartışma sürecine dönüştü.

KORUMA VE YÖNETİM MODELLERİ

Suna Kafadar'ın moderatörlüğünde yürütülen Koruma ve Yönetim Modelleri grubu, Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçeleri'nde tarımsal üretimi sürdüren kullanıcıları

merkeze alan bir koruma modelinin nasıl geliştirilebileceği sorusundan hareket etti. Tartışmalar, iki alanın farklı hukuki statülere sahip olmasına rağmen benzer yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğunu gösterdi. Yedikule’de üretimin ve bostancılığın kültürel mirasın yaşayan bir bileşeni olarak yeterince tanınmaması; Hevsel’de ise UNESCO Dünya Mirası statüsüne rağmen ulusal mevzuatta bu statüyü destekleyecek koruma araçlarının sınırlı kalması, grubun üzerinde durduğu temel başlıklardı. Her iki alanda da üretimin sürekliliğini güvence altına alacak hukuki ve idari araçların yetersizliği ortak sorun olarak tanımlandı.

Tartışmaların önemli bir bölümü mevcut miras tanımlarının sınırları üzerine yoğunlaştı. Katılımcılar; Aslıhan Demirtaş, Asu Aksoy, Tansu Toprak, Nevin Soyukaya, Ronay Bakan, Miyaser Var, Yiğit Ozar, Müge Yorgancı Ozar ve Sabri Karadoğan kültürel ve doğal mirasa ilişkin mevcut tanımların kullanıcıları ve üretim süreçlerini yeterince kapsamadığını; bu nedenle kapsamı genişletilmiş, üreticileri ve yerel toplulukları karar süreçlerinin öznesi olarak kabul eden yeni bir koruma yaklaşımına ihtiyaç duyulduğunu vurguladı. Korumanın yalnızca fiziksel varlıkları değil, o alanı yaşatan üretim biçimlerini, gündelik pratikleri ve kullanıcı topluluklarını da kapsaması gerektiği ifade edildi. Kullanıcı temelli ve katılımcı bir miras anlayışının geliştirilmesi, grubun ortaklaştığı temel yaklaşımlardan biri oldu.

Bu çerçevede üreticilerin hukuki statüsü de ayrıntılı biçimde ele alındı. Hem Yedikule’de hem de Hevsel’de üretim yapan kişilerin mevcut çiftçi mevzuatı içinde tanımlanmakta güçlük yaşadığı; kent tarımına özgü bostancı ya da bahçıvan gibi mesleki kategorilerin mevzuatta karşılık bulmasının, üreticilerin resmî kimlik kazanması açısından önemli bir adım olacağı değerlendirildi. Böyle bir düzenlemenin yalnızca sosyal haklar bakımından değil, üreticilerin kültürel mirasın asli taşıyıcıları olarak tanınması-na da katkı sağlayacağı ifade edildi.

Planlama araçları da grubun üzerinde dur-

Mevcut planlama sisteminin kent bostanlarını park, yeşil alan ya da boş alan olarak değerlendirdiği; oysa üretimin sürdüğü bu alanları tanımlayacak yeni bir planlama kategorisine ve lejanta ihtiyaç olduğu dile getirildi.

duğu önemli başlıklardan biriydi. Katılımcılar, bostan alanlarının 1/5.000 ve 1/25.000 ölçekli planlarda hangi statüyle tanımlandığının ayrıntılı biçimde incelenmesi gerektiğini belirtti. Mevcut planlama sisteminin kent bostanlarını park, yeşil alan ya da boş alan olarak değerlendirdiği; oysa üretimin sürdüğü bu alanları tanımlayacak yeni bir planlama kategorisine ve lejanta ihtiyaç olduğu dile getirildi. Böyle bir tanımın yalnızca planlama açısından değil, kamu yararı kararları, mülkiyet ilişkileri ve koruma politikalarının oluşturulması bakımından da belirleyici olacağı vurgulandı.

Grup, koruma politikalarının yalnızca tescil kararlarıyla sınırlı kalmaması gerektiğinin de altını çizdi. Tarihsel kent tarımı alanlarının kültür varlığı ve kültürel peyzaj olarak korunmasına yönelik hukuki çalışmaların geliştirilmesi; tescilli alanlarda ise üretimin sürdürülebilirliğini gözeten yönetim politikalarının oluşturulması gerektiği ifade edildi. Bu kapsamda yerel yönetimlerin yalnızca uygulayıcı kurumlar olarak değil, üreticilerle birlikte yönetim süreçlerini geliştiren aktörler olarak sorumluluk üstlenmesi gerektiği dile getirildi. Katılımcılar, alan yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanmasında bostancıların ve diğer kullanıcıların doğrudan yer alabileceği katılımcı mekanizmaların oluşturulmasını önerdi.

Koruma süreçlerinde hukuki araçlar kadar değerlendirme mekanizmalarının da güçlendirilmesi gerektiği vurgulandı. Özellikle büyük ölçekli müdahaleler öncesinde Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi ve çevresel etki değerlendirme çalışmalarının hazırlanmasının önemine dikkat çekildi. Katılımcılar, bu araçların yalnızca fiziksel çevre üzerindeki etkileri değil; üretim ilişkileri, gündelik yaşam ve kültürel süreklilik üzerindeki sonuçları da değerlendirecek biçimde geliştirilmesi gerektiğini ifade etti. Hevsel Bahçeleri özelinde UNESCO'nun izleme süreçlerinde de bu ihtiyacın dile getirildiği hatırlatıldı.

Grup ayrıca 5366 ve 6306 sayılı yasaların her iki alanda da koruma yerine dönüşüm baskısını artıran sonuçlar doğurduğunu değerlendirdi. Bostanların yenileme alanı ya da afet riski gerekçesiyle üretim dışına çıkarılmasına karşı ortak savunuculuk stratejilerinin geliştirilmesi ve bu yasal çerçevelerin kent bostanları açısından yeniden ele alınması gerektiği ifade edildi. Yapılaşma baskısı, üretici nüfusunun azalması ve üretimin sürekliliğini tehdit eden uygulamalar, koruma politikalarının yalnızca fiziksel alanı değil, üretim faaliyetini de güvence altına alacak biçimde yeniden düşünülmesini gerekli kılan başlıklar olarak öne çıktı.

UNESCO araçlarının daha etkin kullanılması da grubun dikkat çektiği önemli konular arasındaydı. Alan Yönetim Planları, Periyodik İzleme Raporları ve 2024 Dünya Miras İzleme Misiyonu raporunda bostanlara ilişkin yer verilen değerlendirmelerin savunuculuk süreçlerinde daha etkin kullanılabileceği belirtildi. Katılımcılar ayrıca, UNESCO süreçlerinde deneyim sahibi uzmanların bilgi ve deneyimlerinin paylaşılmasının, yerel savunuculuk çalışmalarını güçlendireceğini ifade etti.

Tartışmaların sonunda araştırma ve örgütlenme başlıkları öne çıktı. Araştırma ve envanter çalışmalarının yalnızca fiziksel çevreyi belgelemekle sınırlı kalmaması; üreticileri, kullanıcı topluluklarını, üretim ilişkilerini ve gündelik yaşam pratiklerini de kapsamı gerektiği vurgulandı. Bunun yanında Yedikule ile Hevsel arasında bilgi ve deneyim paylaşımını sürdürecekt kalıcı dayanışma ağlarının oluşturulması önerildi. Kooperatif modelleri de bu bağlamda yeniden ele alındı. Özellikle İstanbul'daki İMÇ kooperatif modeli, çok sayıda ortağın oluşturduğu yapının yerinden edilmeye karşı nasıl güçlü bir koruma kalkanı oluşturabildiğine örnek olarak tartışıldı. Benzer biçimde bostancılar, kent tarımı üreticileri ve kullanıcıların yer aldığı güçlü örgütlenme modellerinin geliştirilmesinin yalnızca ekonomik değil, mekânsal ve hukuki koruma açısından da önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirildi.

ÜRETİM İLİŞKİLERİ, ÖRGÜTLENME VE KADIN EMEĞİ

Kiraz Özdoğan'ın moderatörlüğünü üstlendiği Üretim İlişkileri, Örgütlenme ve Kadın Emeği grubu, bostancılığı yalnızca tarımsal üretim olarak değil; emek, geçim, dayanışma ve kentle kurulan ilişkinin bütünü olarak ele aldı. Tartışmanın çıkış noktasını, hem Yedikule'de hem de Hevsel'de üretimin büyük ölçüde küçük ölçekli, emek yoğun ve hane temelli bir örgütlenmeyle sürdürülmesi oluşturdu. Bu yapı üretimin devamlılığını mümkün kılrsa da ekonomik kırılganlıklar, örgütlenme kapasitesinin sınırlılığı ve üreticilerin giderek artan belirsizliklerle karşı karşıya kalması, bostancılığın geleceğini doğrudan etkileyen temel sorunlar olarak öne çıktı.

Grup, üretimin yalnızca ekonomik desteklerle sağlanamayacağı; üreticilerin karar alma süreçlerinde daha görünür olduğu, dayanışma ilişkilerinin güçlendiği ve kentle bağlarının yeniden kurulduğu bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu konusunda ortaklaştı. Bu çerçevede kadın emeği önemli tartışma başlıklarından biri oldu. Özellikle Hevsel Bahçeleri'nde kadınların üretim, işleme ve aşçılık etrafında geliştirdiği bilgi birikiminin

Bostanların bulunduğu mahallelerle ve kent genelindeki kullanıcılarla daha güçlü bağlar kurmasının üreticilerin görünürliğini artıracığı, doğrudan satış modelleri, gıda toplulukları ve kentlilerle kurulacak düzenli ilişkilerin ise üretimin devamlılığına katkı sağlayacağı belirtildi.

üretimin temel bileşenlerinden biri olmasına rağmen yeterince görünür olmadığı; benzer şekilde Yedikule’de de aile içindeki emek paylaşımının çoğu zaman kayıt altına alınmadığı ve karar süreçlerine yansımadağı dile getirildi. Kadınların yalnızca üretimde değil, bilgi aktarımında ve toplumsal hafızanın korunmasında da belirleyici bir rol üstlendiğı vurgulandı.

Tartışmalar boyunca üretimin sürdürülebilirliği ile kentle kurulan ilişkinin birbirinden ayrı düşünölemeyeceğı ifade edildi. Bostanların bulunduğu mahallelerle ve kent genelindeki kullanıcılarla daha güçlü bağlar kurmasının üreticilerin görünürliğini artıracığı, doğrudan satış modelleri, gıda toplulukları ve kentlilerle kurulacak düzenli ilişkilerin ise üretimin devamlılığı-

na katkı sağlayacağı belirtildi. Aynı zamanda üreticiler arasındaki dayanışmanın güçlendirilmesi; ürün planlaması, ekim ve hasat takvimlerinin ortaklaştırılması ile pazarlama süreçlerinde işbirliğinin geliştirilmesi önerildi.

Kadın emeğinin görünürliğünün artırılmasının ötesinde, kadınların tarım, kültürel miras ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine birlikte düşünebilecekleri ve deneyim paylaşabilecekleri dayanışma alanlarının oluşturulması gerektiğı de dile getirildi. Örgütlenme tartışmalarında ise yalnızca kooperatifleşme değil, üreticiler, tüketiciler, belediyeler, araştırmacılar ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren “miras topluluğı” yaklaşımı dikkat çekti. Katılımcılar, bostanların ortak kültürel miras olarak sahiplenildiğı çok aktörlü örgütlenme modellerinin geliştirilmesini önerdi.

Bu çerçevede yürütölen tartışmalara Derya Altınır, Rozelin Akgün, Meryem Özdemir, Büşra Ünör ve Nesrin Şentürk katkı sundu. Grup, mevcut dernek ve dayanışma yapılarının hak savunuculuğı açısından önemli bir rol üstlendiğini; ancak üretim planlaması, pazarlama, maliyet paylaşımı ve ekonomik sürdürülebilirlik gibi konularda yeni

örgütlenme modellerine ihtiyaç duyulduğunu vurguladı. Bu değerlendirme, Koruma ve Yönetim Modelleri grubunda öne çıkan kooperatifleşme ve kullanıcı temelli örgütlenme önerileriyle de doğrudan kesişti. Farklı gruplarda yürütülen tartışmaların benzer sonuçlara ulaşması, üretimin sürekliliği ile koruma politikalarının birbirinden ayrı düşünülmeceğini bir kez daha ortaya koydu.

Ekolojik Dönüşüm, Gıda ve Kentsel Dayanıklılık

Bediz Yılmaz'ın moderatörlüğü üstlendiği Ekolojik Dönüşüm, Gıda ve Kentsel Dayanıklılık grubu, Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçeleri'ni yalnızca tarımsal üretim alanları olarak değil, kentlerin ekolojik sürekliliğini sağlayan çok katmanlı yaşam alanları olarak ele aldı. Tartışmaların çıkış noktası, her iki bostanın da gıda üretiminin ötesinde; biyolojik çeşitlilik, su döngüsü, toprak sağlığı ve kent ekosistemi açısından taşıdığı yaşamsal işlevlerdi. Hevsel Bahçeleri, Dicle Vadisi'nin ekolojik bütünlüğü içinde nehir sistemi, sulak alanlar ve göç rotalarıyla birlikte değerlendirilirken; Yedikule Bostanları, yoğun yapılaşmış Tarihi Yarımada'da toprağın açık kaldığı ender alanlardan biri olarak kent içi ekolojik sürekliliğin önemli parçalarından biri olarak tanımlandı.

Grup çalışmaları sırasında her iki alanın da farklı ölçeklerde benzer ekolojik baskılar altında olduğu vurgulandı. Hevsel'de sulama suyuyla taşınan kirlilik, pestisit kullanımı, toprakta biriken kimyasal yük, ağır araç trafiği ve altyapı projeleri; Yedikule'de ise kentleşme baskısı, iklim koşullarındaki değişimler ve üretim alanlarının daralması tartışmanın temel başlıklarını oluşturdu. Bu sorunların yalnızca üretimi değil, bostanların ekolojik işlevişini ve uzun yıllar içinde oluşmuş doğal dengeyi de doğrudan etkilediği ifade edildi.

Tartışmalara katkı sunan Ayça Yüksel, Melike Selin Durmaz Ekenler, Nilüfer Kart Aktaş, Zafer Yenal, Rahime Karvar, Zeki Kanay, Orkun Doğan ve Sıla Avar kent içindeki tarım alanlarının iklim krizi ve gıda güvencesi tartışmalarında giderek daha stratejik bir önem kazandığını vurguladı. “Şehirde tarım mı olur?” yaklaşımının, bostanları geçici kullanımlar ya da rekreasyon alanları olarak görmeye devam ettiği; oysa kent bostanlarının gelecekte kentlerin dayanıklılığı açısından vazgeçilmez müşterekler olduğu dile getirildi. Bu nedenle yalnızca bostanların fiziksel varlığını korumanın yeterli olmayacağı, agroekolojik yöntemlerle güçlendirilmesi gerektiği ortak bir değerlendirme olarak öne çıktı. Su ve toprak kalitesinin iyileştirilmesi, pestisit kullanımının azaltılması, üreticilerin agroekolojik yöntemlere geçişinin desteklenmesi ve kentteki ekoloji topluluklarıyla

daha güçlü dayanışma ağlarının kurulması, grubun geliştirdiği temel öneriler arasında yer aldı.

Grup çalışmaları sırasında ekolojik dönüşümün yalnızca üreticilerin bireysel tercihleriyle gerçekleşemeyeceği, bunun için kamusal destek mekanizmalarına ihtiyaç olduğu vurgulandı. Özellikle Hevsel Bahçeleri'nde sulama amacıyla kullanılan suyun niteliği, atık su ve kanalizasyon kaynaklı kirlilik ile toprakta biriken kimyasal yük önemli başlıklar arasında yer aldı. Temiz sulama altyapısının kurulması, kanalizasyon ve temiz su sistemlerinin ayrıştırılması, düzenli toprak analizlerinin yapılması ve biyolojik mücadele yöntemlerinin yaygınlaştırılması temel ihtiyaçlar olarak tanımlandı.

Katılımcılar, monokültüre dayalı üretim biçimlerinin hem ekolojik çeşitliliği hem de toprağın uzun vadeli verimliliğini olumsuz etkilediğini belirterek üretim çeşitliliğini destekleyen agroekolojik yöntemlerin teşvik edilmesi gerektiğini ifade etti. Ancak bu dönüşümün üreticiler açısından ciddi maliyetler içerdiği; dolayısıyla agroekolojik üretime geçişin ekonomik destek mekanizmalarıyla birlikte ele alınmasının zorunlu olduğu vurgulandı.

Üretim çeşitliliğini destekleyen agroekolojik yöntemlerin teşvik edilmesi gerektiğini ifade etti. Ancak bu dönüşümün üreticiler açısından ciddi maliyetler içerdiği; dolayısıyla agroekolojik üretime geçişin ekonomik destek mekanizmalarıyla birlikte ele alınmasının zorunlu olduğu vurgulandı.

Bostanların görünürlüğü konusunda ise yalnızca kriz anlarında değil, gündelik yaşam içinde de kentle daha güçlü bağlar kurulması gerektiği konuşuldu. Haberler, sosyal medya içerikleri, eğitim programları ve kamusal anlatılar aracılığıyla bostanların yalnızca sebze üreten alanlar değil; biyolojik çeşitlilik, kültürel hafıza ve gıda güvenliği açısından kritik müşterekler olduğunun daha görünür hale getirilmesi önerildi. Pandemi ve deprem gibi yakın dönem deneyimleri, kent bostanlarının kriz zamanlarında taşıdığı stratejik önemi yeniden hatırlatan örnekler olarak değerlendirildi.

Bu çerçevede çocuklar ve gençlerle yürütülecek eğitim programları, okul ve üniversitelerle kurulacak ilişkiler, özellikle kampüs bostanlarıyla geliştirilebilecek ortak çalışmalar önemli araçlar olarak öne çıktı. Üreticiler, araştırmacılar, gönüllüler ve yerel girişimler arasında yalnızca kriz anlarında değil gündelik yaşam içinde işleyen dayanışma ağlarının kurulması gerektiği ifade edildi. Turizmin ise ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli bir potansiyel taşıdığı; ancak bu potansiyelin ekolojik tahribat ve soyulaştırma risklerini artırmayacak, çok aktörlü ve yerel üretimi merkeze alan modeller üzerinden değerlendirilmesi gerektiği vurgulandı.

Katılımcılar, kent bostanlarının yalnızca üretim yapan alanlar değil, kent ekolojisinin ayrılmaz bileşenleri olduğunun daha görünür hâle gelmesi gerektiğini ifade etti. Bu yaklaşım, proje boyunca savunulan kültürel miras anlayışını ekolojik miras perspektifiyle tamamlayan önemli bir katkı sundu.

KUŞAKLAR ARASI BİLGİ AKTARIMI

Bahar Bayhan'ın moderatörlüğünü üstlendiği Kuşaklar Arası Bilgi Aktarımı grubu, bostancılığı yalnızca geçmişten devralınan bir üretim biçimi olarak değil, her gün yeniden üretilen yaşayan bir bilgi sistemi olarak ele aldı. Tartışmaların merkezinde, üretim bilgisinin büyük ölçüde sözlü aktarım, birlikte çalışma ve gündelik deneyim yoluyla bugüne ulaşmış olması yer aldı. Toprağı dinlendirme yöntemlerinden sulama tekniklerine, mevsim bilgisine, yerel tohumlara ve üretimle ilişkili gündelik pratiklere kadar uzanan bu bilgi birikiminin yazılı kaynaklardan çok üretim sürecinin içinde öğrenildiği vurgulandı.

Servet Kaplan, Elif Şen, Nupelda Çelik, Onur Temel, Mert Balıkçı, Ece Koçak ve Berken Döner'in katılımcı olduğu grup tartışmasında hem Yedikule'de hem de Hevsel'de üretici nüfusunun yaşlanması, gençlerin tarımdan uzaklaşması ve bostancılığın sürdürülebilir bir geçim pratiği olmaktan giderek uzaklaşması, bu bilgi birikimini kırılgan hâle getiren temel etkenler olarak değerlendirildi. Katılımcılar, kaybolan şeyin yalnızca bir üretim tekniği olmadığını; aynı zamanda yerel dilin, gündelik yaşam pratiklerinin, ekolojik hafızanın ve kültürel sürekliliğin de risk altında olduğunu ifade etti. Özellikle Hevsel'de Kürtçe üretim terminolojisinin ve kadınların geliştirdiği aşefçilik bilgisinin korunmasının, kültürel mirasın önemli bir parçası olduğu vurgulandı.

Katılımcılar, gençlerin bostanlarla kuracağı ilişkinin yalnızca gönüllülük ya da kısa sü-

reli deneyimlerle sınırlı kalmaması gerektiğini; hasat, pazarlama, lojistik, iletişim ve tanıtım gibi üretimin farklı aşamalarına katkı sunabilecek daha örgütlü modeller geliştirilmesini önerdi. Üniversitelerde faaliyet gösteren gıda topluluklarının, üreticilerle düzenli işbirliği kurabileceği; sosyal medya yönetimi, etkinlik organizasyonu ve doğrudan satış gibi alanlarda gençlerin aktif sorumluluk üstlenebileceği ifade edildi.

Bostanların tarihsel olarak yalnızca üretim alanı değil, aynı zamanda toplumsal buluşma mekânları olduğu da tartışmanın önemli başlıklarından biriydi. Açık mutfaklar, hasat buluşmaları, çocuk etkinlikleri ve mevsimlik şenlikler gibi birlikte üretmeyi ve birlikte vakit geçirmeyi mümkün kılan etkinliklerin yeniden canlandırılmasının, hem üreticilerle kentliler arasındaki bağı güçlendireceği hem de bostancılık kültürünün görünürliğini artıracacağı değerlendirildi.

Sanatın ve kültürel üretimin bilgi aktarımındaki rolü de özellikle vurgulandı. Katılımcılar, sanatsal pratiklerin yalnızca belgeleyen değil, deneyimi paylaşan ve yeni kuşakları üretim süreçleriyle ilişkilendiren güçlü araçlar sunduğunu ifade etti. Benzer biçimde, gastronomi alanında çalışan şeflerin ve yerel mutfak üzerine çalışan aktörlerin sürece dahil olmasının, bostan ürünlerinin ve üreticilerin daha geniş kentli kesimlerle buluşmasına katkı sağlayabileceği dile getirildi.

Birlikte üretmeyi ve birlikte vakit geçirmeyi mümkün kılan etkinliklerin yeniden canlandırılmasının, hem üreticilerle kentliler arasındaki bağı güçlendireceği hem de bostancılık kültürünün görünürliğini artıracacağı değerlendirildi.

Grup tartışmaları boyunca gençlerin bostanlarla kuracağı ilişkinin yalnızca öğrenmeye dayalı olmaması gerektiği özellikle öne çıktı. Katılımcılar, bostancılık bilgisini belgelemeye yönelik çalışmaların üreticilerin gündelik emeğine yeni yükler getirmesi gerektiğini; bunun yerine gençlerin, öğrencilerin ve kentlilerin üretime doğrudan katıldığı, emeği paylaştığı ve birlikte öğrendiği uzun soluklu modeller geliştirilmesinin daha anlamlı olacağını ifade etti. Gıda toplulukları, ekolojik üretim girişimleri ve alternatif öğrenme alanlarının bu ilişkiyi güçlendirecek önemli araçlar olduğu dile getirildi. Tartışmalar, bostancılık bilgi-

sinin belgelenmesi kadar, bu bilgiyi üreten koşulların da yaşatılması gerektiğini ortak bir sonuç olarak ortaya koydu.

TARTIŞMALARIN ORTAKLAŞTIĞI NOKTALAR

Kapanış atölyesinde yürütülen dört grup çalışması farklı başlıklara odaklansa da tartışmalar ilerledikçe ortak bir çerçevenin ortaya çıktığı görüldü. Koruma, üretim, ekoloji ve kuşaklar arası bilgi aktarımı birbirinden bağımsız meseleler olarak değil; kent bostanlarının geleceğini birlikte belirleyen, birbirini doğrudan etkileyen ilişkiler ağı olarak ele alındı. Grupların birbirinden habersiz yürüttüğü tartışmaların benzer önerilerde buluşması da bu bütünlüğü açık biçimde ortaya koydu.

En güçlü ortak vurgu, üretimin korumanın dışında düşünülmeceği yönündeydi. Gerek Yedikule gerekse Hevsel örneği, yalnızca fiziksel alanı koruyan yaklaşımların yeterli olmadığını; üretim sürdüğü ölçüde bostanların yaşayan kültürel miras niteliğini koruyabildiğini gösterdi. Bu nedenle üreticilerin hukuki statüsünden ekonomik sürdürülebilirliğe, örgütlenme modellerinden planlama kararlarına kadar pek çok konu, koruma tartışmasının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirildi.

İkinci ortak başlık, üreticilerin yalnızca korunan değil, koruma süreçlerini şekillendiren aktörler olması gerektiği. Bostancılar, çiftçiler ve yerel kullanıcılar bilgi üreten, alanı dönüştüren ve yaşatan kişiler olarak tartışmaların merkezinde yer aldı. Katılımcılar, bugüne kadar büyük ölçüde uzmanlar ve kurumlar üzerinden yürütülen koruma anlayışının, üreticilerin bilgi ve deneyimini karar süreçlerine dâhil edecek katılımcı modellerle güçlendirilmesi gerektiğini vurguladı. Bu yaklaşım, proje boyunca hem saha çalışmalarında hem de atölyelerde izlenen yöntemin doğal bir uzantısıydı.

Üçüncü ortak nokta, kent bostanlarının yalnızca tarımsal üretim alanı değil, kentlerin ekolojik dayanıklılığı açısından kritik müşterekler olduğunun altının çizilmesiydi. İklimkrizi, gıda güvenliği, biyolojik çeşitlilik ve su yönetimi gibi başlıklar, koruma tartışmalarından ayrı düşünülmedi. Özellikle Hevsel Bahçeleri'nin Dicle Vadisi ile kurduğu ilişki ve Yedikule Bostanları'nın Tarihi Yarımada'daki ekolojik süreklilik açısından taşıdığı önem, kent bostanlarının geleceğinin yalnızca kültürel miras değil aynı zamanda ekolojik gelecek meselesi olduğunu gösterdi.

Tartışmaların ortaklaştığı bir diğer başlık ise bilgiydi. Üretim bilgisinin yalnızca belge-

lenmesi gereken bir miras olmadığı; üretimin devam ettiği ölçüde yaşayan, dönüşen ve yeniden üretilen bir birikim olduğu vurgulandı. Bu nedenle gençlerin, öğrencilerin ve kentlilerin bostanlarla kuracağı ilişkinin yalnızca gözlem ya da öğrenme üzerinden değil, emek paylaşımı ve birlikte üretim üzerinden kurulmasının önemine dikkat çekildi. Bilginin aktarımı ile üretimin devamlılığı arasındaki bağ, dört grubun farklı tartışmalarında tekrar tekrar ortaya çıktı. Katılımcılar, her iki alanın kendi özgünlüğünü koruyarak birbirinden öğrenebileceğini; deneyim paylaşımı, ortak savunuculuk ve karşılıklı dayanışmanın gelecekte birlikte geliştirilebilecek önemli çalışma alanları olduğunu ifade etti.

DEĞERLENDİRME

Kapanış atölyesinin ardından paylaşılan çevrimiçi değerlendirme formuna gelen geri bildirimler, atölyenin yalnızca bilgi paylaşımına dayalı bir toplantı olarak değil, birlikte düşünmeye ve ortak üretime açık bir tartışma zemini olarak deneyimlendiğini gösterdi.

Katılımcılar, atölye öncesi bilgilendirmeyi moderasyonu ve program akışını genel olarak yeterli buldu. En çok öne çıkan yorum ise disiplinlerarası yapıyla ilgiliydi; üreticilerin, araştırmacıların, yerel yönetim temsilcilerinin ve kültürel miras alanında çalışan uzmanların aynı tartışma ortamında bulunması, katılımcıların atölyenin en güçlü yönlerinden biri olarak değerlendirildi.

Açık uçlu yanıtlarda, Yedikule ve Hevsel'in birlikte ele alınmasının yeni bakış açıları geliştirdiği sık sık vurgulandı. Katılımcılar, koruma tartışmalarının üretim ve ekolojiyle birlikte ele alınmasını; bostancıların deneyimlerinin tartışmaların merkezinde yer almasını ve farklı çalışma gruplarının birbirini tamamlayan öneriler geliştirmesini sürecin en değerli çıktıları arasında gösterdi. Katılımcıların büyük bölümü, benzer çalışmaların gelecekte de sürdürülmesini istediğini ve proje kapsamında kurulan ilişkinin yeni araştırmalar, saha çalışmaları ve ortak savunuculuk faaliyetleriyle devam etmesini arzu ettiğini belirtti. Bu da bize kurulan ağın iki atölyeyle sınırlı kalmadığını, kalıcı bir dayanışma zeminine dönüşme potansiyeli taşıdığını gösterdi.

SONUÇ YERİNE

Bu proje, Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri arasında doğrudan bir karşılaştırma yapmayı değil; iki alanı kendi tarihsel, toplumsal ve ekolojik bağlamları içinde birlikte düşünmeyi amaçladı. Ön araştırmalar, saha çalışmaları, iki kentte gerçekleştirilen atölyeler ve çevrimiçi kapanış buluşması birlikte değerlendirildiğinde, en önemli çıktının yalnızca yeni bilgi üretmek olmadığı görülüyor. Asıl kazanım, farklı bilgi biçimlerini aynı süreçte buluşturan katılımcı bir öğrenme ve bilgi aktarımı sürecinin gelişmiş olmasıdır.

Proje boyunca üreticiler, araştırmacılar, akademisyenler, öğrenciler, yerel yönetimler ve sivil toplum aktörleri aynı öğrenme sürecinin parçası oldu. Bilgi yalnızca uzmanlardan katılımcılara aktarılan tek yönlü bir içerik olarak değil; sahada yürürken, sofrayı paylaşırken, üretimi izlerken, tartışırken ve birlikte düşünürken yeniden üretildi. Bu yönüyle atölyeler, kent bostanlarını anlatan etkinlikler olmanın ötesine geçerek, kent bostanları üzerine birlikte düşünmenin ve birlikte üretmenin yöntemini de sınavan deneyimler hâline geldi.

Yedikule Bostanları ile Hevsel Bahçeleri'nin birbirinden öğreneceği çok şey olduğu kadar, her iki alanın da kent tarımı, kültürel miras ve ekolojik adalet tartışmalarına birlikte söyleyebileceği güçlü sözler olduğu bu süreç boyunca daha görünür hâle geldi. Kurulan ilişkiler, geliştirilen öneriler ve oluşan tartışma zemini, projenin en kalıcı çıktısını oluşturuyor.

Bu rapor, tamamlanmış bir projenin kaydını tutmanın ötesinde, kent bostanlarının geleceğine ilişkin tartışmayı açık tutmayı amaçlıyor. Yedikule Bostanları ve Hevsel Bahçeleri'nde kurulan ilişkilerin, geliştirilen önerilerin ve birlikte düşünme deneyiminin başka kentlerdeki tarımsal kültür mirası alanlarına da ilham vermesini; yeni araştırmalara, koruma çalışmalarına ve müşterek üretim süreçlerine katkı sunmasını umuyoruz.

